

HET BEUKENKORRELKOPJE VEROVERT NEDERLAND

Mirjam T. Veerkamp

Pelikaanweg 54, 3985 RZ Werkhoven

Veerkamp, M.T. 2007. *Phleogena faginea* is sweeping through The Netherlands. *Coolia* 50(2): 91–93.

Phleogena faginea was recorded in The Netherlands for the first time in 2000. Six years later, the species is known to occur in at least a dozen other sites as well. It is argued that this reflects a real increase in occurrence, rather than just an increase in recognition. The species is described and illustrated.

Tijdens mijn onderzoek voor Alterra in het jaar 2000 naar de paddenstoelen op 200 dode beuken is *Phleogena faginea* voor het eerst voor Nederland gemeld (Veerkamp, 2001). De soort stond massaal op een staande dode beuk op de Dassenberg, een oud beukenbos met veel dode beuken gelegen langs de Amersfoortseweg ten westen van Apeldoorn. Op dat moment was de soort al wel bekend van net over de Duitse grens in het Bentheimer Wald en het Samerrott (Veerkamp, 2003), en uit België (Walley, 2004). Afgelopen najaar (2006) mocht ik voor Alterra de beuken op de locaties van het onderzoek in 2000 en 2001 nogmaals inventariseren, terwijl ook enkele nieuwe locaties met veel dood beukenhout en oude bomen zijn bezocht. Op drie van de zes onderzochte oude locaties werd het Beukenkorrelkopje waargenomen: op de Dassenberg op drie bomen, in het Speulderbos op één boom en in het Gortelse bos op vijf bomen. Op de voor het eerst onderzochte locaties is hij op landgoed Elswout aangetroffen.

In de tussentijd is het Beukenkorrelkopje ook op andere plaatsen ontdekt. Zo is hij in 2001 op landgoed Mildenburg op Oostvoorne op een eik gevonden. Andere nu bekende groeiplaatsen zijn het Voorsterbos, het Vagevuur bij Roden (de Vries, 2006), het Kleinbroek bij Best (Kelderman, 2006), landgoed Nijenrode (mededeling Gert Immerzeel) en het Bunderbos in Zuid-Limburg, alwaar de soort in het najaar van 2006 tijdens het Cristellaweekend op een zestal plekken is gesignaleerd (mededeling Nico Dam).

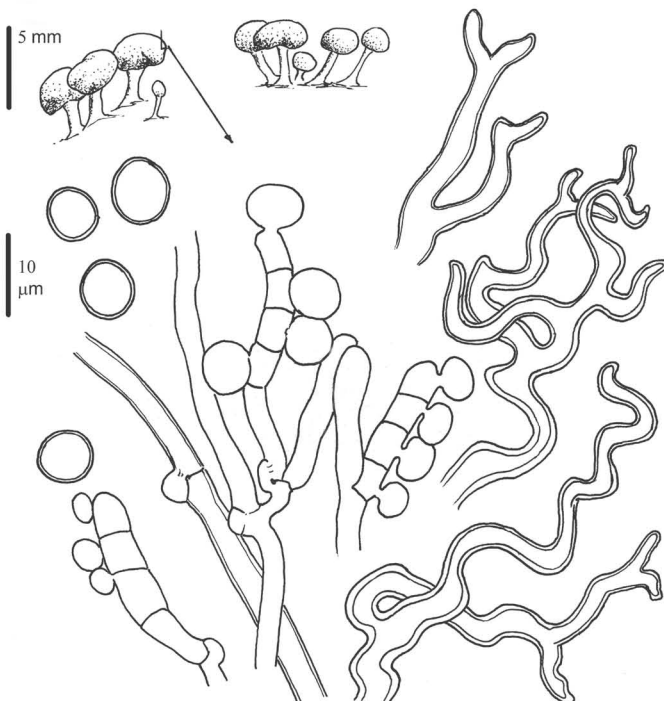
De vraag is nu: is het Beukenkorrelkopje aan een spectaculaire opmars bezig of is het meer een kwestie van een betere herkenning van de soort? Het is heel goed mogelijk dat de soort vóór het jaar 2000 hier en daar over het hoofd is gezien, of niet is herkend. Dat laatste was het geval op Nijenrode, waar de soort al tien jaar voorkomt maar pas recent als het Beukenkorrelkopje is herkend. Het gaat immers om een kleine paddenstoel bestaande uit een poederig bolletje op een steeltje van bij elkaar nog geen cm hoog. De eerste vondsten zijn dan ook niet toevallig van waarnemers die naar 'klein spul' zoeken en van mensen die gericht op geschikte plekken voor de soort kijken. En ongetwijfeld hebben ook de recent verschenen literatuur over *Phleogena* en de afbeeldingen ervan aan de herkenning van de soort bijgedragen (Kriegelsteiner, 2000; Ainsworth, 2004, 2005; Walley, 2004). De resultaten van mijn herinventarisatie van de beukenstammen laten echter geen andere interpretatie toe dan die van een zeer snelle opmars van de soort in korte tijd. De bomen zijn immers ook bij de eerste inventarisatie uitgebreid geïnspecteerd en bovendien kende ik de soort uit de Duitse bossen. Ook waren de nieuwe vondsten van de tweede inventarisatie alle op recent afgestorven beuken die in 2000 nog leefden.

Hoe ziet de soort eruit?

De vruchtlichamen van het Beukenkorrelkopje bestaan uit een klein, lichtbruin, korrelig bolletje met een diameter van enkele millimeters, dat op een steeltje staat. De vruchtlichamen groeien vaak in grote groepen en worden soms aangezien voor een slijmzwam (zie Plaat 10 op pagina 88). De soort behoort echter tot de Phragmobasidiomyceten, de Trilzwallen. De vruchtlichamen hebben een duidelijke maggigeur, vooral bij indrogen. Ook het hout waarop de soort groeit ruikt naar maggi. Microscopisch vallen de kurkentrekervormige hyfen en de dwarsgesepteerde basidiën op. De sporen zijn rond en dikwandig (Figuur 1).

Waar en waarop groeit het Beukenkorrelkopje?

Het Beukenkorrelkopje wordt het vaakst op beuk gevonden, maar komt ook op andere loofbomen zoals haagbeuk, eik, els, es, iep, paardekastanje, esdoorn en populier voor. Hij lijkt een voorkeur te hebben voor open bossen en landgoederen, en groeit daar meestal op recent afgestorven maar nog staande bomen in scheuren en barsten van de bast of op het kale, nog harde hout. Ook komt de soort op liggende of hangende stammen voor, maar altijd op tamelijk vers en in ieder geval weinig verteerd hout. De grootste kans om het Beukenkorrelkopje aan te treffen heb je in bossen of op landgoederen met oude bomen die aan het aftakelen zijn. Het Gortelse bos en de Dassenburg met relatief veel vindplaatsen zijn voorbeelden van zulke bossen waar de bomen aan hun leeftijdsgrens komen. Hier zijn de laatste jaren veel beuken doodgegaan, waardoor open plekken in het bos zijn ontstaan. Gert Immerzeel heeft de soort op Nijenrode ook op levende bomen gevonden, maar wel altijd op verzwakte en gedeeltelijk afgestorven bomen. Ook op Nijenrode neemt de soort toe. De late herfst en het begin van de winter zijn de beste perioden om de soort te vinden.

Figuur 1. *Phleogena faginea*: vruchtlichamen, sporen, basidiën en hyfen van de buitenwand. (Tekening: Bernhard de Vries)

Binnen Europa is het Beukenkorrelkopje bekend uit België, Engeland, Duitsland, Zweden, Denemarken, Frankrijk, Estland, Polen en Rusland (Krieglsteiner, 2000). De soort geldt overal als zeldzaam. In Denemarken is hij opgenomen in de lijst van 42 indicatorsoorten voor het opsporen van waardevolle beukenbossen (Heilmann-Clausen & Christensen, 2000). In navolging daarvan is een dergelijke lijst ook voor Nederland en België opgesteld (Walley & Veerkamp, 2005) en ook hierin is het Beukenkorrelkopje opgenomen.

Kan er een oorzaak aangegeven worden voor de opmars van het Beukenkorrelkopje?

Veel bossen hebben sinds de tachtiger jaren van de vorige eeuw een natuurfunctie gekregen, waar bomen, mits er geen gevaar voor veiligheid is, mogen afsterven en verteren. Ook is het bomenbestand langzamerhand ouder aan het worden, waardoor meer bomen aftakelen. Door dit veranderde bosbeleid gaan veel houtpaddenstoelen vooruit. Maar lang niet alle zeldzame houtpaddenstoelen van grof dood hout doen dit zo snel als het Beukenkorrelkopje.

In deze tijd ontkom je er niet aan om ook te denken aan het veranderende klimaat. Mondiaal gezien komt het Beukenkorrelkopje zowel in tropische als in gematigde streken voor (Cooke, 1994). Het voorkomen in de tropen en bij ons een voorkeur voor open bossen en landgoederen, waar de temperatuur wat hoger is dan in dichte bossen, kan wijzen op een relatie met de opwarming. Maar of de snelle toename van de soort daar iets mee te maken heeft valt niet te bewijzen. Misschien is het veranderde bosbeheer en de daardoor ontstane nieuwe potentiële groeiplaatsen voor soorten van vers, weinig verteerd hout op zichzelf al genoeg om de snelle opmars van de soort te verklaren. Nu de soort Nederland bereikt heeft ondervindt zijn verspreiding verder geen belemmering, gezien het feit dat hij inmiddels al in alle hoeken van ons land voorkomt.

Met dank aan Bernhard de Vries voor het gebruik van de tekening, Gert Immerzeel voor de informatie over Nijenrode, en Ad van den Berg voor de informatie uit het karteringsbestand.

Literatuur

- Ainsworth, M. 2004. Developing tools for assessing fungal interest in habitats I: beech woodland saprotrophs. England Nature Research Reports 597.
- Ainsworth, M. 2005. Identifying important sites for beech deadwood fungi. Field Mycology 6: 41–61.
- Cooke, P. 1994. *Phleogena faginea*. In Profiles of Fungi. Mycologist 8: 107.
- Heilmann-Clausen, J. & Christensen, M. 2000. Svampe på bøgestammer – indikatorer for værdifulde løeskovslokaliteter (Fungi on beech logs – indicators of habitat quality). Svampe 42: 35–47.
- Kelderman, P. 2006. Het Poederkopje (*Roesleria subterranea*) en haar dubbelganger. PSL-Nieuws 13(1).
- Krieglsteiner, G.J. 2000. Die Grosspilze Baden-Württembergs. Band 1. Verlag Eugen Ulmer.
- Veerkamp, M.T. 2001. *Phleogena faginea* (Fr.: Fr.) Link en *Entoloma testaceum* (Bres.) Noordeloos nieuw voor Nederland. Coolia 44: 118–119.
- Veerkamp, M.T. 2003. Paddenstoelen in bosreservaten. Eiken-haagbeukenbossen: Smoddebos, Bentheimer Wald en Samerrott. Alterra-rapport 684.
- de Vries, B. 2006. Opsporing verzocht: het Beukenkorrelkopje. Nieuwsbrief paddenstoelenwerkgroep Drenthe 7: 12–13.
- Walley, R. 2004. Verspreiding en ecologie in Vlaanderen van enkele houtzwammen met voorkeur voor beukenhout. AMK Mededelingen 2004 (1): 17–20.
- Walley, R. & Veerkamp, M.T. 2005. Houtzwammen op beuk. Kensoorten voor soortenrijke bossen in België en Nederland. Natuur.focus 4: 82–88.

Plaat 10: Het Beukenkorrelkopje (*Phleogena faginea*) op een dikke dode Beuk op de Dassenberg, bij Apeldoorn. (Foto: Nico Dam)

Plaat 11: *Suillus pictus* op landgoed Verwolde, bij Weymouthden. (Foto's: Herman Groenouwe.)

